

■ LUCIAN
RAICU

Un gând către Sorescu

La împlinirea a 50 de ani

Bunul-simț ca paradox, formula acreditată de Alexandru Paleologu într-o carte care mai trebuie deschisă din cînd în cînd, pentru că merită, îmi revine în minte acum, stîrnită de noul gând îndreptat spre Marin Sorescu și spre ceea ce reprezintă originalitatea prezenței sale literare, poate nu numai literare. Marin Sorescu fiind în primul rînd un scriitor de primă însemnătate, este și o prezență necesară, cît se poate de necesară în lumea noastră și a reprezentărilor noastre de aici și de acum, un termen de referință, un factor de noutate, dar și de echilibru, un soi de garant, lipsit de emfază, al stabilității. Cărțile sale sînt neasemănătoare, provocatoare, șocante, nu atît prin ambițioasa smulgere din context, deși există din plin și aceasta, cît mai ales prin spectaculoasa restabilire a drepturilor unei „deșteptăciuni” necorupte de complicații (de obișnuitele abuzuri ale voinței de „complicare”), prin apelul constant (și binevenit îndărătnic) la datele unui „bun-simț” (de sorginte țărănească și oltenească) refractar față de

alunecările și de ispitele curente ale gîndirii abstracte, acaparate adesea de justificarea „realului” (dubios-inconsistent), izbutind pînă la urmă să-și constituie o frapantă originalitate (*paradoxală* în efectele ei), pornind chiar de la acest îndărătnic și foarte sănătos apel. Arta sa mai întîi este o filozofie a *originarului* existențial și ontologic, o perspectivă *dreaptă* (curată și proaspătă) asupra vieții și a temeiurilor ei de neclintit. Modernitatea viziunii sale acceptă și ceea ce ar părea să o contrazică (ar părea numai), un puternic filon tradițional (ca să nu spun tradiționalist...), un sentiment liber consimțit și voluptuos împărtășit al *rosturilor* indestructibile, al „vechimii” îndelung verificate de experiență, al unei *deprinderi* morale consolidate, refuzînd să se schimbe cu una cu două înainte de a se fi *asigurat* în chipul cel mai pragmatic, mai practic și mai solid cu putință. Vocația de care s-a vorbit, a bufoneriei, a derizoriului, a grotescului, în sfîrșit, a absurdului, din teatrul și din poezia sa, nu se desparte, nu trebuie nici o secundă să

fie despărțită de tonul, de tonus-ul plin al unei inteligențe „terestre” (și, aș zice, *tefere*), care gustă spectacolul lumii (și artisticește *profită* de el), dar nu i se supune și mai ales nu vrea în ruptul capului să-l legitimizeze. Artistul din Marin Sorescu este primitor, este mult receptiv față de tot ce-i dă apă la moară, dar artistul este vegheat (cu stranie cuminenție, a pămîntului cuminenție), de un moralist (în toate sensurile moralist), greu, imposibil de mișcat din *locul* său, odată pentru totdeauna ales, pentru că este un *loc* de demult moștenit. Și care știe el ce știe. Nu veni „tu” să-l convingi de altceva, n-ai nici o șansă de succes! Deși „te” ascultă cu atenție, cu politețe extremă (și ca străveche), avînd aerul că n-ar fi cine știe ce, în definitiv, să-ți dea și oarecare dreptate. Nu-ți dă nici un fel de dreptate; clatină doar din cap, detașat, prevenitor, îngîndurat (ori fals îngîndurat, așa, de ochii lumii).

Modern, desigur, este Sorescu, autentic modernă este literatura sa, dar de o modernitate robustă, de fibră tare. Există „nervi”, în mare cantitate, în tot ce scrie el, dar și nervii aceștia, care dau îndrăcit nerv frazei sale, sînt (să nu ne înșelăm) foarte rezistenți. Nervi tari. Ajuns aici, dacă tot am ajuns, subliniez că teatrul, poezia, romanul, esul lui Marin Sorescu caută o cale de supraviețuire, o „ieșire” posibilă din toată încurcătura, din haosul tragic, din absurdul vieții; și nu neapărat una „spre cer” (cum se intitulează volumul de *Teatru comentat*), ci — mai aproape — spre pămîntul de sub picioare, plăcîndu-i (în plus) să-l descopere ferm și ocrotitor. Pentru o viață de om nu mai mult, dar nici mai puțin.

Mărturisesc că această voință de „asigurare” îmi place de mult și continuă să-mi placă la Marin Sorescu (cel străin de „ipocrizia disperării”), mai ales că ea nu contrazice, nu subminează potențialul de *adîncime* al creației sale. Nici rîvnita ambiguitate nu i-o primejduiește.

Simțul umorului, simțul derizoriului și al deriziunii, simțul înțelept al relativizării nu anulează, ci parcă potențează (oricum face loc, un privilegiat loc) pentru gravitatea fundamentală, dusă pînă la tulburare. Sorescu nu demitlizează decît ce merită să fie demitlizat, dimpotrivă, înaltă și este predispus la sublim, la sentimentele înălțătoare, la marile valori și la eternitatea lor, o eternitate de toate zilele, asta e drept, pentru că nu suportă decît o anume emoție, o anume grandoaie, o anume eternitate: cele ce rezistă

probei cotidianului. Grandoaie cîtă vrei în *Iona*, în *Mateca*, în *Răceala*, doar atît că este o grandoaie trecută prin filtrul „realului”; pusă, adică, la grea încercare, spre a vedea dacă *ține* și așa, în condiții umile. Altfel, ce tărie și ce haz ar mai avea? Sorescu prețuiește mult această *tărie* și nu mai puțin acest *haz*; fără concursul, fără speciala iradiere a omenescului diurn, a omenescului pur și simplu, a practicii și a evidentelor *senzoriale*, el nu se încumetă să vorbească, să se însuflețească, să se lase tulburat.

Sublimul există, și Sorescu, cît este el de sceptic, de bănuitor și de circotaș, nu se dă în lături de la reprezentarea lui, deși pune condiții, cere dovezi, vrea fapte, care să-l confirme. Și este foarte meticulos în aceste operațiuni ale *confirmării* ce constituie partea „materială”, adică de pondere veritabilă, a textelor sale. Vorba este că scriitorul învecinat literaturii absurdului are ca puțin alții acces la *zgu*-duitor, toată opera sa tinde la aceasta, este o migăloasă, înecată, prudentă pregătire a *zguduitorului*. Tablourile finale ale *Răcelii* nu sînt numai încununarea (tragică) a întregii acțiuni, în ele Sorescu apare în forma sa cea mai bună, își denunță adevărata identitate. Spune parcă: iată, acesta sînt. Și acesta, în primul rînd — acesta, este. Chiar dacă nu se „reduce” la atît. Dar nici să nu observăm caracterul de apogeu al finalului amintit, nu se cuvine; cum se mai întîmplă, deși nu se cuvine.

La cincizeci de ani de viață (extrem de „inspirată”, de productivă) ai scriitorului, sărbătorirea este meritată. În ceva mai mult de (abia) două decenii, Marin Sorescu a edificat o operă de proporții impresionante și de o adîncime incontestabilă. Puternica sa specificitate autohtonă (de care cu precădere am vorbit) stimulează în cadrul ei forța de comunicare solidar umană, iradierea în ceea ce se numește, aici cu deplină îndreptățire, universalitate. Marin Sorescu ne apare acum ca un mare scriitor român (unul din cei mai mari de o jumătate de veac încoace) ai *condiției umane*. Obiectul sfredelitoarei sale investigații îl constituie omul în generalitatea *situației* sale, omul în istorie, dar și față în față cu moartea, cu viața ce i-a fost dată, cu *cellați*, cu eternitatea. O vastă meditație asupra omului și a omenescului (omenesc precar și vulnerabil, omenesc rezistent și capabil de supraviețuire) se articulează în cele din urmă, cu toate mijloacele la îndemînă și sub-

(Continuare la p. 76)

■ TRAIAN ȘELMARU

Aplauzele mute

De peste douăzeci de ani aștept să scriu rândurile acestea. E mult, nu-i așa? Ce să-i faci! Nu e pentru prima oară că actorilor noștri — și chiar celor mai talentați — nu li se dă prilejul să atace marile partituri ce li se cuvin. Dar cazul lui Caramitru bate toate recordurile.

Puțini dintre spectatorii care azi îl admiră în excepționalul său Hamlet știu că studentul Caramitru Ion absolvea, în stațiunea 1963—64, Institutul de teatru cu fragmente din capodopera shakespeariană. Repet ceea ce am mai notat cândva despre această producție: „Cu Hamlet al adolescenței sale, Caramitru a ținut să se exprime pe sine. De-a lungul anilor a urmărit același lucru. Asta l-a impus oamenilor de teatru și publicului ca gânditor și poet al scenei”.

Acum, rolurile s-au inversat. Caramitru îl exprimă pe Hamlet prin sine însuși. Pentru că Hamlet asta e: idee. Și luciditate. De aceea e contemporan. Și peren.

Am văzut mulți interpreți în Hamlet. Foarte mari interpreți. La noi și pretutindeni. Caramitru mi se pare că e Hamlet așa cum l-a scris Shakespeare. Se confundă cu personajul. Gîndește cu glas tare. Și te face să gîndești. Asupra ta, asupra ceasului de față, asupra viitorului, asupra istoriei. Asupra omului, asupra lumii. De acum, de totdeauna. Și să fii deasupra. Deasupra vremurilor. Să știi că restul e tăcere. Restul? Că totul e tăcere.

(Continuare de la p. 9)

toate formele, în cărțile pe care le-a scris, în spectacolul pe care îl oferă. Este un scriitor care n-a lăsat vremea să treacă în zadar... se poate spune asta cu absolută încredințare. Singular de „dotat”, nu s-a mulțumit cu naturala înzestrare, știind să o pună în stare continuă de acțiune, de tensiune, de intensă valorificare. De-o originalitate nativă fiind, nu numai că și-a cultivat-o, dar a știut adesea să-i pună piedici (refuzînd să se mărginească), pentru a se înnoi, în căutare de noi spații literare și de mereu (efectiv mereu!) altceva. Reputația (reală!) a poeziei și teatrului său în Europa și dincolo de Europa nu este un miracol și în orice caz nu este un rod al hazardului. Soreescu are de

Am fost la unul din primele spectacole. Sala era arhiplină. Mult, foarte mult tineret. Pe scaune, pe treptele amfiteatrului de la Grădina Icoanei. Cinci ore. Am avut impresia că puteau fi cincizeci, cinci sute... Nu se auzea nici o răsufflare. Numai glasul lui Caramitru. Și textul lui Hamlet. Nu se auzeau vorbe. Se auzea sensul vorbelor. Și ceea ce e sub sensul lor. Mult. Nesfîrșit.

De obicei, cînd se vorbește despre celebrii interpreți ai lui Hamlet se fac referințe la „marile arii”, la replici devenite citate. „Ții minte cum spunea X marele monolog?”, „Dar scena cu Ofelia?”, „Dar cea din alcovul mamei?”, „Dar dialogul cu grovarii?” Sau: „A fi sau a nu fi” nu rostea nimeni ca marele Y!” Sau „Du-te la mănăstire!”. Și așa mai departe.

În interpretarea lui Caramitru, Hamlet nu mai e o piesă compusă din arii. Nici din citate. E o unică, profundă meditație. De aceea nici nu m-am mirat că n-a fost niciodată întrerupt de aplauze, cum se întîmplă, de obicei, după fiecare „arie”, după fiecare ieșire din scenă. Aplauzelor le-a luat locul tăcerea. Le simțeam. Pluteau deasupra sălii. Dar erau mute. Aplauze mute! Ce performanță mai mare poate realiza un actor decît de a domina publicul într-atît, de a-l face să gîndească atît de adînc, încît nici să nu-i treacă prin gînd să aplaude!

Și totuși s-a aplaudat. Dar nu cînd era Caramitru în scenă. Erau aplauze normale. Se adresau unor momente „tari”, celorlalți actori în momente „de efect”, regiei încercate și zgomotoase. În două vorbe: altui spectacol. Pentru că acest alt spectacol nu-l cuprinde pe Ion Caramitru. Dimpotrivă. Ai tot timpul impresia că prințul e silit să tragă după sine pînă la epuizare o întreagă Danemarcă de balast scenic. Excepționalul interpret și regia nu s-au întîlnit. Păcat!

ce (și are cu ce) să intereseze și dincolo de hotarele țării, este tradus și este traducibil pentru că „mesajul” său este larg inteligibil și are el însuși putere de penetrație. Vorbind românește (cu un farmec și un har al limbii, al locuțiunilor și al „întorsăturilor” ei, greu de contestat), vorbește în același timp (cu aproape egală competență) omeneste, po limba omului viu (curios să-și priceapă soarta, slăbiciunea și forța) de pretutindeni. Să nu ne mire prea mult că este cunoscut, că moneda sa circula în lume.

Are căutare pentru că merită. Are căutare (la noi și nu numai la noi) pentru că are acoperire. Și sînt mai toate șansele să nu se devalorizeze.